

Lilla Genius

Bild. A. Edelfelt

Saga av Zacharias Topelius

Första gången publicerad i Trollsländan 1871

Nykarlebyveckan 2023

Sagan är bearbetad av personalen vid Nykarleby stadsbibliotek

Lilla Genius av Zacharias Topelius

Det var en gång ett bokråd. Det är en person som vet mycket om böcker, men kanske inte så mycket om andra saker. Det här bokrådet hade ett speciellt intresse. Han samlade på insekter. En sommardag satt bokrådet och svettades inne i sitt arbetsrum. Utanför sken solen.

– Idag är det insektväder, sa han för sig själv.

Han tog sin gula mössa, sin bruna sommarrock, sin häv, en burk och gick ut. Bokrådet var en man som endast brydde sig om sig själv och sina egna saker. När han gick längs gatan brydde han sig inte i vem han stötte till eller vem han trampade på. Han trampade sönder en dams klänningsfäll, han knuffade en liten flicka som bar på en mjölkflaska och han grälade med en lyktstolpe som inte ville flytta på sig. Till sist kom han till den vackra parken utanför staden. Istället för att där lägga märke till sommardoften, grönskan, blommorna och fågelsången, slog han sönder de vita hundlokorna, de gula ranunklerna och de gröna videbuskarna med häven i jakten på insekter. Det var svårt att jaga flygande insekter för de hade snabba vingar och bokrådet hade ju inga sådana. Alla insekter är unika på sitt sätt och alla har en viktig uppgift i naturen. Bokrådet brydde sig inte det minsta om vilken roll insekten hade i naturen, det viktigaste för honom var att han fick den till sin samling.

Idag gick jakten dåligt. Bromsar, hästflugor och kålmaskar hade han redan massor av. Sur och trött satte han sig ner vid en damm där en vit näckros alldeles nyligen hade vecklat ut sina fina kronblad.

– Aha! utbrast bokrådet förtjust.

Mellan näckrosens blomblad satt en liten, ovanlig varelse. Krypets var knappt en tum lång, fin som en blomstjälk och det såg ut som en pytteliten människa. På ryggen hade den två skimrande, genomskinliga fjärilsvingar. Vem som helst skulle ha tyckt att varelsen var bedårande, men inte bokrådet. Han blev glad för att han hittade något nytt till sin samling. Han kastade ner krypten i burken med de andra flugorna och vandrade belåten hemåt. Hemma granskade han det lilla pyret ingående.

– Det var märkligt, högst märkligt! En sådan insekt har jag aldrig sett tidigare. Det måste vara en *homunculus minimus*, ett mikroskopiskt människopyre! Men den sprattlar så mycket så jag kan inte räkna tårna på baktassarna! Jag håller den i burken tills den lugnat ner sig. Bokrådet läste i alla sina böcker och sedan gick han till biblioteket för att söka information om insekten han just fångat. Han läste och läste. I sju hela år läste och letade han. Med tiden blev han alldeles askgrå i ansiktet och bekymmersrynkorna blev djupare, men ingen information om någon homunculus hittade han. Då beslöt han sig för att gå hem och skriva en egen bok om den lilla varelsen han hade hittat i näckrosdammen. När han kom hem gick han till vrån där han lämnat burken med varelsen i. Trots att det gått sju år, hittade han varelsen sprattlande och livslevande. Den hade till och med vuxit litet och han tyckte att det såg ut som om den skrattade. Nu blev bokrådet lite förargad. Skrattade insekten åt honom? Han skakade burken så att varelsen skulle förstå att visa respekt för ett gammalt bokråd, men pytt! Det gjorde bara varelsen ännu gladare! Nu såg den dessutom ut att ha växt ännu mer, på bara en kort stund. Den var nog minst två tum lång nu. Det här retade bokrådet. På olika sätt försökte han lära den lilla varelsen att visa respekt. Men hur han än försökte få varelsen att lyda, så var den ändå lika glad. För varje åthutning den fick, verkade den hela tiden växa lite. Det gick inte att skada den. När varelsen var tre tum lång hörde bokrådet att den hade fått en tunn och fin röst. Nu kunde den prata också. Bokrådet blev upprörd och ville nu verkligen göra sig av med den konstiga insekten. Han gick ut i skogen och grävde en stor grop, satte ner varelsen och rullade en stor sten över för att vara på den säkra sidan. Sedan gick han snabbt hemåt. Efter en vecka gick han tillbaka för att se om något hänt. Skogen var kvar, stenen och gropen var kvar, men den lilla varelsen, nu fyra tum lång, satt glatt ovanpå stenen, helt oskadd.

– Här är skönt och svaltt i skogen, sa den lilla.

Då blev bokrådet alldeles förskräckt. Håret reste sig på hans huvud, glasögonen hoppade på hans näsa och den bruna kappan fladdrade när han sprang iväg ut ur skogen.

En liten tid senare kom en gumma förbi stenen där den lilla varelsen ännu satt kvar.

– Stackars kryp, varför sitter du här alldeles övergiven? Kom med mig så ska du få värma dig med min höna och mina kycklingar hemma i stugan, sa gumman. Försiktigt lyfte hon den lilla och bar hem varelsen i förklädet. Hemma i stugan satte hon ner det lilla pyret i träburen där hönan bodde med sina kycklingar. Där skulle den nog få det bra, tänkte hon. Men hönan ville verkligen inte ha den lilla varelsen i buren och började picka hårt på den med näbben. Gumman skrek av förskräckelse när hon märkte detta och lyfte snabbt upp pyret som blivit ordentligt tilltufsad.

– Det gör ingenting, sa den lilla. Och strax efteråt var den hel och oskadd igen.

– Du kan få bo med grisen istället, sa gumman. Om han vill göra dig illa så kryp under träget. Sagt och gjort, den lille sattes att bo med grisen i stället. Men det gick inte bättre hos grisen. Vips så hade den ätit upp den lilla varelsen i en enda munbit! Vad skulle gumman göra nu? Plötsligt hörde hon den lilla rösten igen.

– Vad tänker du på mor lilla? Jag mår ju alldeles bra! Där satt varelsen på grisens rygg, glad och skrattande. Nu ska jag nog ta hand om den bättre, tänkte gumman. Försiktigt bäddade hon ner varelsen i ett ämbar med lite hö i. Ämbaret placerade hon nära dörren. Men när gummans gubbe kom hem från åkern tog han törstigt upp ämbaret och gick ut till brunnen för att hämta vatten. Innan gumman hann hejda honom kastade han ner ämbaret i brunnen.

– Vad i all världen har du gjort!?! utropade gumman. Du har kastat mitt lilla kryp i brunnen!

Gubben blev rädd och bekymrad, men då hördes plötsligt en spår röst från brunnen:

– Det gör ingenting, mor lilla, här mår jag ganska bra. Strax därefter såg de den lilla varelsen sitta på kanten till ämbaret och skratta. Nu blev gumman fundersam, hon tittade noga på varelsen från alla håll och kanter.

– Vad är du för en?

– Jag är en varelse, svarade den.

– Hmm... sa gumman. Nå, varifrån kommer du?

– Överallt och ingenstans, svarade varelsen.

– Det var knepigt. Nå, vad heter du?

– Kalla mig Lilla Genius.

– Står det i almanackan? undrade gumman.

– Sök! svarade Genius.

Men gumman hittade inget sådant namn i almanackan, inte heller något helgon som hette så. Kanske det var en flicka, som hette Lilla i förnamn och Genius i efternamn? Eller var varelsen ens en människa?

– Har du något prostbevis? frågade gumman.

– Prostbevis? Vad är det?

Nu blev gumman fundersam. Alla människor skulle ju ha ett prostbevis. Gumman ville inte ha något trolltyg i huset så kanske det var bäst att ta Lilla Genius till prosten. Han skulle nog veta råd. Gumman stoppade försiktigt ner Lilla Genius i en korg, knöt en duk över och gick med korgen till prostgården.

– Ärade prost, jag kommer här med en märklig varelse. När jag hittade den förra onsdagen så var den ungefär fyra tum lång, men nu har den vuxit till fem tum, sa gumman. Den äter ingenting, dricker ingenting, sover aldrig och är väldigt gladlynt och tar ingen skada när den råkar ut för olyckor. Den liknar ett människobarn, fortsatte gumman, men verkar ha skimrande vingar på ryggen. Den kan prata och kallar sig Lilla Genius. Nu undrar jag vad jag ska göra med kryptet, för jag vet inte vad det här är för något.

Prosten såg fundersam ut och tänkte länge, sen bad han om att få se på varelsen.

Innan gumman hann öppna korgen svarade Genius lilla röst från hennes axel:

– Här är jag prostefar!

Prosten tog den lilla varelsen i sin hand och studerade den grundligt.

– Du hör inte till min församling, sa han. Var är du född?

Lilla Genius tog ett hopp upp på prostens glasögon och svarade:

*Sol heter fader min,
Luft heter moder min,
Frihet är vaggan min,
Kraft är mitt liv,
Ljus är min mat,
Värme min dryck,
Vaka min sömn..*

– Jag tycker att det är ett ganska ovanligt dopattest, sa prosten. Gumman säger också att du är väldigt glad och inte kan ta skada?

Lilla Genius skrattade och svarade:

*Våld krossar mig ej,
Stål biter mig ej,
Eld bränner mig ej,
Jord begraver mig ej.
Ur luft och vatten,
ur eld och aska,
ur rovdjurs tänder,
ur människohänder
går jag hel,
utan fel,
oförstörbar,
oförgörbar,
leende glad,
som vårens blad.
Vad var det du ville,
Prostefar lille?*

Nu blev prosten förargad och tyckte att Genius var näsvis.

– Gå din väg! Du hör inte hit. Jag känner dig inte!

– Men det fanns en tid då du gjorde det, sa den lille.

– När skulle det ha varit? undrade prosten.

– När du var en liten pojke sprang jag med dig efter parkens fjärilar och läste sagor på deras vingar. Då rodde jag med dig på den klara sjön och skrev runor i vågorna. Då stod jag med dig under stjärnhimlen och såg dem skina i natten.

– Barnsligheter! frustade prosten.

– Sedan, när du blev yngling och student, satt jag med dig i din ensliga kammare och stavade månens sken på din isiga fönsterruta. Jag skrev för dig dina vackraste tankar om ära och hjältemod, om kärlek och fosterland. Jag ville göra dig till en stor man, prostefar, och på den tiden ville du själv också bli en.

– Ungdomsdrömmar! suckade prosten.

– NU säger du så, fortsatte Genius, men de drömmarna var de bästa i ditt liv. Senare har du arbetat för bröd, för titlar och för värdigheter, långt ifrån dina drömmar.

Prosten hade slutat lyssna och satt nu djupt försjunken i sina ungdomsminnen. Gumman som hade lyssnat till konversationen sa:

– Skicka i väg det lilla krypet till länsman!

Men prosten sa saktmodigt och med drömmande röst:

– Låt det flyga! Han öppnade fönstret. Se här, Lilla Genius: frihet är din vagg: flyg till friheten!

– Tack ska du ha prostefar! sa den lille, och flög lätt som en solstråle upp mot den blåa sommarhimlen. Gumman hade inte riktigt hängt med i vad Genius hade sagt och hade bara uppfattat att varelsen varit oförsämd mot prosten. Men prosten förstod. Han kände både sorg och ånger över drömmar som han förlorat och stigar han gått vilse på, när han blev vuxen. En sådan som Genius kan man inte förgöra, den måste få vara fri, och alla som försöker skada Genius gör sig själv illa. Prosten och gumman stod tillsammans i fönstret och tittade ut på sommaren och förundrades över Lilla Genius som hade fladdrat i väg. Nedanför på ängarna såg de ett räddigt bokråd irra omkring i sin bruna rock... snubblande över tuvor och gårdsgårdar.